

Is big toch beautiful?

Ch. Brown, J. Hamilton en J. Medoff, Employers large and small, Harvard University Press, Cambridge, 1990.

Door het compacte, toegankelijke en vooral uitdagende karakter heeft het boek 'Employers large and small' van Brown, Hamilton en Medoff (BHM) in de Verenigde Staten veel aandacht getrokken in zowel de populaire¹ als de wetenschappelijke pers². Het boek wordt door sommigen als een anti-MKB-boek betiteld. De auteurs brengen drie belangrijke zaken onder onze aandacht, waarbij de gebruikte gegevens overigens louter Amerikaans zijn. Ten eerste dat het MKB geen groot aandeel heeft in de creatie van nieuwe werkgelegenheid. Ten tweede dat de arbeidsvoorwaarden bij het MKB slechter zijn dan bij het grote bedrijfsleven. En ten derde dat het MKB grote politieke macht heeft wanneer dit vergeleken wordt met het grote bedrijfsleven of met werknemersorganisaties. En passant wordt ook nog aange-toond dat zelfstandigen in de Verenigde Staten veel meer inkomen en bezittingen hebben dan de gemiddelde Amerikaan. Voorts wordt gesuggered dat het MKB in de laatste dertig jaar minder, en zeker niet meer, belangrijk is geworden. Kortom, het boek is van belang voor diegenen die geïnteresseerd zijn in werkgelegenheid en arbeidsomstandigheden, MKB-kwesties of politieke verhoudingen. Voor diegenen die geïnteres-

seerd zijn in combinaties van deze drie thema's is het boek een must. Redenen genoeg dus om er enige aandacht aan te schenken in het kader van een boekbespreking. Tegelijkertijd kan dan enig Nederlands onderzoeksmateriaal besproken worden en kan onze research-agenda voor de komende jaren wat worden opgepoetst.

Werkgelegenheidscreatie

In Amerika zijn de jaren tachtig wel eens uitgeroepen tot 'the age of the entrepreneur'. Kreten als 'small is beautiful' ontmoetten nauwelijks oppositie. Voor journalisten en politici was een retoriek waarin het MKB omarmd werd, veilig en voordelig. Veel van deze sentimenten zijn terug te voeren op de studies van David Birch (MIT) aan het eind van de jaren zeventig en het begin van de ja-

1. Zie de korte artikelen in: *The Economist*, 30 juni 1990; *Scientific American*, januari 1991; *The New York Times*, 9 mei 1990; *The Washington Post*, 18 februari 1990.

2. Zie de boekbesprekingen door P. Reynolds, in *Small Business Economics*, jg. 3, nr. 1; Z. Acs, in *Southern Economic Journal*, te verschijnen; D. Evans, te verschijnen; en B. Kirchhoff, in *Small Business Economics*, te verschijnen.

ren tachtig³. Zijn bevinding dat 8 van de 10 nieuwe banen gecreëerd werden bij ondernemingen met minder dan 100 werknemers heeft veel tongen en pennen in beweging gebracht. Ik ken echter geen wetenschappelijke verhandelingen over 'job generation' waarin David Birch wordt aangehaald zonder klachten over zijn gebruikte methoden of data. De percentages voor de Verenigde Staten dienen inderdaad te worden bijgesteld. Het aandeel van het MKB (minder dan 100 werknemers) in de banengroei was 53 procent in de periode 1980-1986, terwijl het werkgelegenheidsaandeel van het MKB in 1986 zo'n 35 procent beliep. Dezelfde percentages voor ondernemingen met minder dan 500 werknemers zijn 64, respectievelijk 50. Het blijft dus duidelijk dat kleine ondernemingen wel degelijk een groot, en zelfs meer dan proportioneel, aandeel in de werkgelegenheidscreatie leveren⁴. Onbetwistbaar blijft echter dat Birch de Dun- en Bradstreet-dataset met een totaal nieuwe bril heeft bekeken. Op deze wijze zijn er nieuwe inzichten op het gebied van de demografie van ondernemingen en de dynamiek van bedrijfspgroepen geboren.

Moet onze mening over het aandeel dat het MKB heeft in het draaiende houden van de economie nu worden bijgesteld door de analyse van BHM? Wellicht zijn de gedachten over dit aandeel wel eens overspannen geweest. Dat Birch in het begin van de jaren tachtig een soort bovengrens van dit aandeel in termen van werkgelegenheidscreatie heeft gegeven was eigenlijk al lange tijd duidelijk. De hierboven aangehaalde cijfers worden door BHM zelf verschaft en wijzen nog steeds op een belangrijke bijdrage van het MKB. BHM willen echter elke overdrijving van de rol van het MKB voor de totale economie onderdrukken. Zij vinden terecht dat een dergelijke overdrijving het MKB-ondersteunende beleid op het verkeerde been zou kunnen zetten. Zij vragen zich dan ook af hoe de waargenomen stabiliteit van het aandeel MKB in de tijd te rijmen is met het meer dan proportionele aandeel in werkgelegenheidsaanwas. Het antwoord is gelegen in het feit dat banen in het MKB minder stabiel zijn omdat kleine bedrijven een grotere kans hebben op mislukking. Dit zal met name het geval zijn bij de banen die gecreëerd worden bij nieuwe kleine bedrijven. Verder zal veel groei in het MKB ervoor zorgen dat

ondernemingen door hun definitiegrens (van bij voorbeeld 100 werknemers) heen groeien. Voorts speelt het MKB natuurlijk een belangrijke rol in de dynamiek van vernieuwing: de opkomst van bepaalde bedrijfspgroepen ten koste van andere. Veel van deze verdringing zal plaatsvinden door toetreding of groei van kleine ondernemingen. Ten slotte speelt het MKB een rol bij het in stand houden van werkgelegenheid in 'laagwaardige' segmenten (part-timers, minder geschoolden) of in sectoren met weinig industriële dynamiek (detailhandel en andere consumentenverzorging). Al met al is er dus geen reden om ons sterk af te keren van de door Birch geïnitieerde stroming, zeker omdat de overspannen verwachtingen al afgesleten of weerlegd waren. Het MKB speelt nog steeds een belangrijke rol bij de werkgelegenheidscreatie. Kijken wij naar de Nederlandse situatie dan zien wij het volgende. In de totale economie zijn er in de periode 1984-1989 zo'n 570.000 arbeidsplaatsen bijgekomen. Hiervan zijn er 250.000 (44 procent) in het MKB tot stand gekomen. Het aandeel van het MKB in de totale werkgelegenheid was 33 procent in 1989⁵. Het beeld is vergelijkbaar met dat van de Verenigde Staten: de procentuele werkgelegenheidsaanwas in het MKB is groter dan het werkgelegenheidsaandeel van het MKB.

Arbeidskwaliteit

Het tweede aspect dat BHM onder onze aandacht brengen, heeft te maken met arbeidsvoorwaarden. De kwaliteit van arbeid wordt meestal op vier dimensies beoordeeld: arbeidsinhoud (intrinsieke beloning), arbeidsvoorwaarden (extrinsieke beloning), arbeidsomstandigheden (fysieke en psychische werkomstandigheden) en arbeidsverhoudingen (sociale aspecten). BHM concentreren zich op primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden en werkzekerheid. Dit is het centrale en beste deel van het boek, hetgeen niet verwonderlijk is gezien de inbreng van de arbeidseconomen Brown (University of Michigan) en Medoff (Harvard University). Uit het getoonde materiaal blijkt dat grote ondernemingen hogere lonen bieden dan kleine, ook wanneer er gecorrigeerd wordt voor opleiding en ervaring, alsmede voor sectorale verschillen. Er wordt zelfs vastgesteld dat het gemiddelde loon in 1983 in grote ondernemingen 35 procent hoger was

dan in kleine. Ook op het gebied van secundaire arbeidsvoorwaarden (verzekeringen, pensioenregelingen en vakantiegeld) zijn de werknemers van grote ondernemingen beter af⁶. Voorts wordt geïllustreerd dat de betere arbeidsvoorwaarden bij grote ondernemingen niet veroorzaakt worden door inferieure arbeidsomstandigheden. Ten slotte wordt betoogd dat banen bij grote ondernemingen een grotere zekerheid bieden dan die bij kleine. Ontslag en gedwongen werktijdverkorting komen bij grote ondernemingen verhoudingsgewijs minder voor dan bij kleine.

In Nederland is er een onderzoek geweest in opdracht van de WRR naar het verschil in arbeidskwaliteit tussen klein- en grootschalige sectoren⁷. Er is aangetoond dat kleinschalige sectoren beter scoren op het gebied van arbeidsinhoud en arbeidsverhoudingen, terwijl grootschalige beter scoren bij arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden. Ook is recentelijk een systematisch verschil in beloning van enige procenten ten gunste van het grootbedrijf vastgesteld na correctie voor sector-, persoons- en baankenmerken⁸.

Lobbyen

Het derde aspect van de BHM-analyse gaat over macht. De conclusie is dat kleine ondernemers over belangrijke politieke machtsmiddelen beschikken. Het systematische lobbyen, de 'political action committees' en algemene bijval vanuit publiek en journalistiek spelen hierbij hun rol. Zelfs vergeleken bij de invloed van grote ondernemingen en werknemersorganisaties wordt die van

3. D.L. Birch, *The job generation process*, Report for the Economic Development Administration, US Department of Commerce, 1979; D.L. Birch, 1981, Who creates jobs, *Public Interest*, jg. 65, blz. 3-14.

4. Zie BHM-tabellen 3-2 en 3-4.

5. Zie *Kleinschalig ondernemen 1990*, EIM, Zoetermeer, 1990, blz. 60-61. De Nederlandse cijfers zijn inclusief overheid.

6. Dat grote bedrijven betere primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden bieden wordt voor enige grote OESO-landen aangetoond door G. Loveman en W. Sengenberger, *The re-emergence of small-scale production: an international comparison*, *Small Business Economics*, jg. 3, nr. 1, 1991, blz. 1-37.

7. C.G. van Ginneken, *Kwaliteit van de arbeid in groot en klein*, EIM, Zoetermeer, 1986.

8. L.H.M. Bosch, *Beloningsverhoudingen en bedrijfsgrootte*, EIM, Zoetermeer, 1990.

kleine ondernemers door BHM als groot beoordeeld. Dat BHM van mening zijn dat hier nogal wat oneigenlijke effecten optreden, blijkt het best uit de volgende referentie (blz. 66) "For politicians, praising small business is like kissing babies – and about as meaningful for those involved".

De proefschriften van Pompe⁹ en Wijmans¹⁰ geven weliswaar een historisch overzicht van de kleine middenstand c.q. het maatschappelijk midden in Nederland, maar zij laten nog ruimte voor de analyse van de huidige macht van het MKB bij politieke besluitvorming. Hoe politieke besluitvorming kan uitwerken, is weergegeven in een studie¹¹ waarin het MKB-aandeel in zowel lastenverlichting voor de periode 1975-1986 als in betaalde belasting is berekend. Het eerste percentage is 40, terwijl het tweede 59 is.

Geforceerde conclusies

Ik ga ervan uit dat het boek van BHM in de Verenigde Staten een breed vakgericht lezerspubliek zal bereiken. Het controversiële karakter van de bevindingen, de toegankelijkheid van het boek en de publiciteit tot nu toe staan hier, mijns inziens, borg voor. Het belang van het boek is vooral gelegen in het temperen van het soms ongebreidelde enthousiasme over small business. Voor zover ik kan nagaan, gebeurt dit niet altijd op inhoudelijke gronden. Soms zijn de conclusies wat al te geforceerd. Dit is bij voorbeeld het geval bij de bespreking van de rol van het MKB bij het creëren van werkgelegenheid. De tabellen van BHM tonen aan dat het MKB nog steeds een belangrijke rol speelt. Dat de door het MKB gecreëerde banen minder zekerheid bieden, want dat het vaak gaat om nieuwe ondernemingen, doet eigenlijk niet ter zake. Ik zal hier nog op terugkomen.

Hun analyses op het gebied van de andere twee hoofdthema's van het boek, arbeidsvoorwaarden bij en de politieke macht van het MKB, zijn zeer uitvoerig gedocumenteerd. Deze analyses zullen niet nalaten een aanzet te zijn voor verdere studie. Zeker aangezien mijn Amerikaanse collega-boekbesprekers nogal wat kritiek hebben op het (Amerikaanse) materiaal en er met name op het gebied van de analyse van arbeidsvoorwaarden veel ruimte is voor verdere econometrische analyses. Overigens zijn de Amerikaan-

se boekbesprekingen waar ik nu over beschik alle van small business economen. Het is niet ondenkbaar dat er in hun oordeel een vertekening is geslopen.

Research-agenda

De timing van het boek is goed. Waar Birch omstreeks 1980 het begin van de 'small business decade' markeerde, markeren BHM in 1990 het einde. Dat is althans heel duidelijk hun bedoeling en prettig voor diegenen die de ontwikkelingen graag in zuivere decaden onderverdeeld zien. Ik ga ervan uit dat het boek een zelfde (grote) invloed zal hebben als dat van Birch: niet op grond van inhoud maar op grond van de strekking. Het zal van invloed zijn op de research-agenda van de jaren negentig en wel op verschillende gebieden. Ten eerste op dat van de demografie van ondernemingen: hoe is het verband tussen groei en grootte? Welke nieuwe ondernemingen falen en welke slagen (cohort-onderzoek)? Waar zit de werkgelegenheidsaanwas en hoe kan de overheid op het een en ander inspelen? Ten tweede op dat van de kwaliteit van arbeid. Ik heb dit hierboven al besproken. Ten derde op het gebied van de machtsuitoefening door het MKB. Deze ziet er in Nederland natuurlijk anders uit dan in de Verenigde Staten, mede door onze PBO-structuur. Deze structuur zal niet onaangetaast blijven bij voortgaande Europese integratie. De voors en tegens hiervan zullen dus voorwerp van menige studie worden. De machtsuitoefenende rol van het MKB zal dan een van de criteria van vergelijk worden.

Dynamiek

Al met al hebben BHM een zeer behartigenswaardig boek geschreven dat ik een ieder die op een van de eerder genoemde gebieden werkzaam is van harte aanbeveel. Het is echt Amerikaans, geen woord te veel en toch makkelijk leesbaar. Ook op een andere manier is het echt Amerikaans. Het getoonde empirische materiaal is namelijk louter Amerikaans en verwijzingen naar niet-Amerikaanse studies ontbreken vrijwel geheel.

De belangrijkste tekortkoming van het boek is dat het te veel het MKB tegenover het grootbedrijf stelt. BHM hebben geen oog voor de bekende complementariteit tussen het MKB en het grootbedrijf. Door allerlei verticale en horizontale verstre-

ningen is het geen kwestie van kiezen tussen MKB en grootbedrijf, maar een kwestie van het bevorderen van een zo goed mogelijke mix. Hiermee hangt samen dat BHM de bijdrage aan de economische dynamiek vanuit het MKB totaal niet naar voren brengen. Bij de teloorgang van oude bedrijfsgroepen en de opkomst van nieuwe is het natuurlijk niet zo dat grote ondernemingen uit oude bedrijfsgroepen zich omvormen tot grote ondernemingen in nieuwe bedrijfsgroepen. Nieuwe bedrijfsgroepen groeien vanuit kleine, nieuwe ondernemingen. Dat hierbij een evolutionair proces optreedt met vele mislukkingen en dus vernietiging van pas gecreëerde werkgelegenheid, is onvermijdelijk. Ten slotte speelt het MKB een belangrijke rol bij de creatie van werkgelegenheid van speciale groepen op de arbeidsmarkt zoals jongeren, vrouwen, laag opgeleiden, mobiele en last but not least, zelfstandigen. Ook hierom dient de werkgelegenheid en zijn aanwas van klein en groot niet tegenover maar naast elkaar gezet te worden. De jaren '70 waren van het grootbedrijf, de jaren '80 van het kleinbedrijf en de jaren '90 zijn van hen beide¹².

A.R. Thurik

De auteur is hoofd van de afdeling Fundamenteel Onderzoek van het Economisch Instituut voor het Midden- en kleinbedrijf (EIM) en het Centre for Advanced Small Business Economics (CASBEC) van de EUR en bijzonder hoogleraar economie van het MKB.

9. J.H. Pompe, *De kleine middenstand in Nederland*, Van Loghum Slaterus, Deventer, 1980.

10. L. Wijmans, *Beeld en betekenis van het maatschappelijk midden*, Van Genep, Amsterdam, 1987.

11. W.H.J. Verhoeven e.a., *De effecten van lastenverlichting*, EIM, Zoetermeer, 1986.

12. Vrij naar J. Stekelenburg (FNV) bij het afscheid van C. van Lede (VNO): "de jaren '70 waren van ons. De jaren '80 van jullie. Misschien zijn de jaren '90 van ons beiden".